

„Határok és határjelek”

Jelölés az UNESCO Világörökségi jegyzékébe

Varga Norbert

1. Az UNESCO nemzetközi szerepe, feladatai

Az UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete. A létrehozásáról szóló megállapodást 1945. november 16-án fogadták el 44 állam jelenlétében. Jelenleg már 195 tagállama és 10 társsult állama van.

Az UNESCO szellemiségének alapja az emberiség „intellektuális és morális szolidaritásának” elősegítése a nemzetek és népek közötti tartós béke megteremtése érdekében. Az UNESCO alkotmánya is ezen célok mentén került megfogalmazásra. Fő tevékenysége, hogy elősegítse a béke és biztonság fenntartását azáltal, hogy a nevelés, a tudomány és a kultúra révén szorosabbra fűzi a nemzetek közötti együttműködést; faji, nemi, nyelvi vagy vallási megkülönböztetés nélkül mindenki számára világszerte biztosítsa az igazság, a törvény és ama emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartását, amelyeket az Egyesült Nemzetek Alapokmánya az összes nép javára elismer. Az UNESCO alapmandátuma szerint intellektuális és etikai műhelyként, referencia-központként, nemzetközi etikai normák kidolgozójaként és konszenzusteremtő fórumként működik.

Az UNESCO a kezdeti években a második világháborúban elpusztult iskolák, könyvtárak és múzeumok újjáépítését segítette. Az 1950–1970 között a szervezet tagállamainak száma gyorsan megnövekedett, köszönhetően a függetlenségüket frissen elnyerő államok csatlakozásának. Az új tagállamok hozták magukkal a saját nehézségeiket, így a szervezeten belül előtérbe került az aluliskolázottság problémája, amelynek leküzdése a mai napig az egyik prioritás.

Felgyorsult és változó világunkban az UNESCO megkerülhetetlen

nemzetközi szereplővé vált, amely segíthet megtalálni az egyensúlyt a múlt és a jövő között. Ennek érdekében a szervezet különös hangsúlyt fektet az oktatás fejlesztésére, a kulturális sokszínűség megőrzésére és a tudományos kutatások támogatására, amelyek mind megteremthetik az alapját egy fenntarthatóbb világnak. A közvetlen kihívások között szerepel, hogy a mai napig több millió gyermek nem részesül megfelelő oktatásban, és az írástudatlanság több százmillió embert megakadályoz abban, hogy teljes mértékben részt vehessen saját társadalmi életében. További kihívás a fiatalok munkanélkülisége, a megfelelő oktatási rendszerek biztosítása, a klímaváltozás, a biodiverzitás csökkenése és a természeti erőforrások kiaknázásának növekvő igénye. Az UNESCO fontos szerepet szán a tudományoknak ezen problémák megoldásában, így a tudományos kutatásokat és az ismeretterjesztést több irányból is támogatja, nagy hangsúlyt fektetve a nők szerepére a folyamatban. Természetesen az UNESCO tevékenységének továbbra is meghatározó részét képezi a dialóguskeresés, a társadalmi kohézió erősítése, a kreativitás és a művészi megnyilvánulás, illetve az általános szólásszabadság támogatása.

2. A világörökség program

2.1. Kezdetek

Az UNESCO működésének első éveiben a kommunikációs csatornák fejlődésével egyre többen hallathatták a hangjukat, és a szervezetben megjelent annak az igénye, hogy különböző kultúrák, kulturális értékek egyenlő mértékben kerüljenek megjelenítésre és részesüljenek védelemben.

Az 1960-as években az egyiptomi Asszuáni-gát és a Nasszer-tó kialakítása előtti núbiai leletmentés mérföldkönek számított az UNESCO történetében. Az UNESCO világméretű kampányt indított az értékek megmentésére (az egyiptomi és szudáni kormányzat kérése

ellenére), ennek köszönhetően végül a templomcsoport egy magasabban fekvő helyen az eredeti elemek átszállításával újjáépült. A projekt költsége összesen mintegy 80 millió dollár volt, melynek felét 50 ország adományozta. Mindez további hasonló kampányokhoz vezetett indonéziai, pakisztáni történelmi helyszínek, vagy akár a velencei lagúnák megmentésére. Az UNESCO végül az ICOMOS-al (International Council on Monuments and Sites – Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa) közösen kezdeményezte egy, az emberiség értékeinek megővését szolgáló egyezmény kidolgozását. A világméretű cél megfogalmazására nem is kellett sokáig várni. 1972. november 16-án az UNESCO Általános Konferenciájának ülészakán, Párizsban elfogadták az „Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről” (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) okmányt.

2.2. Az Egyezmény jelentősége

A világörökségi helyszínek olyan kulturális vagy természeti szempontból egyedinek számító természeti és kulturális értékek, amelyeket az UNESCO keretén belül működő Világörökségi Bizottság (World Heritage Committee) az általa igazgatott Világörökségi Programba felterjesztett. A program célja az emberiség kulturális és természeti örökségének védelme, azok nyilvántartásba vétele.

Az Egyezmény aláírásával valamilyen részes állam kötelezettséget vállal arra, hogy a saját területén fekvő világörökségi helyszíneket óvja és megőrzi a későbbi generációk számára, illetve hogy lehetősége szerint hozzájárul a Világörökségi Listán szereplő helyszínek védelméhez.

2.3. Jelölési folyamat

Az Egyezmény 1. és 2. cikke tartalmazza azokat a kritériumokat, amelyek

alapján egy helyszínt a világörökség részévé nyilvánítanak. A kritériumokat két csoportban foglalták össze: egy helyszín vagy a kulturális, vagy a természeti örökség kategóriában kerülhet fel a Világörökségi Listára. Az előbbinél a legfontosabb kritériumnak a „hitelesség” (történelmi autentikuság) számít, míg a természeti örökség esetében az „integritás” (érintetlenség, sértetlenség). A szigorú kritériumoknak jelenleg 151 állam területén 779 kulturális, 197 természeti, valamint 31 vegyes besorolású világörökségi helyszín felelt meg.

Az Egyezményt aláíró államoknak össze kell állítaniuk egy-egy várományosi listát azokkal a helyszínekkel, amelyeket alkalmasnak tartanak a világörökségi helyszínné nyilvánításra. A világörökségi listára való felkerülést az Egyezményt ratifikáló tagállamok maguk kezdeményezhetik a Világörökségi Bizottságnál. A felterjesztésben szerepelniük kell a helyszín megővését és kezelését tartalmazó részletes terveknek is. A benyújtott felterjesztésekről a Bizottság évente egyszeri ülésén dönt. Az értékelést két független tanácsadó testület, az ICOMOS, valamint az IUCN (World Conservation Union – Természetvédelmi Világszövetség) végzi.

A világörökség részévé váláshoz az adott helyszíneknek meg kell felelnie a kiválasztási feltételeknek. A kritériumokat a szervezet működési szabályzata rögzíti, felülvizsgálatukat, esetleges módosításukat a Világörökség Bizottság végzi. Világörökséggé váláshoz a jelölt helyszíneknek a tíz kritérium közül legalább egynek meg kell felelni.

3. A világörökség program magyarországi története

Magyarország 1948. szeptember 14. óta tagja az UNESCO-nak. Az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság (UMNB) az UNESCO programjainak, elveinek magyarországi megvalósítására alakult kormánytanácsadó testület. A Bizottság célja, hogy a világ többi nemzeti bizottságával, a kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel, a civil társadalommal, intézményekkel, iskolákkal együttműködve segítse az UNESCO munkáját az oktatás, a tudomány, a kultúra valamint az információ-kommunikáció területén, és elősegítse a magyar tudománynak és kultúrának az UNESCO révén való népszerűsítését.

Az UNESCO Világörökség Egyezményéhez Magyarország 1985-ben csatlakozott (az Egyezményt az 1985. évi 21. törvényerejű rendelet hirdette ki). Magyarország legutóbb 2011-ben hozott nagyon fontos jogi rendelkezéseket: megszületett a Világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény és a végrehajtásáról szóló 315/2011. (XII. 27.) kormányrendelet a világörökséggel kapcsolatos kérdésekről.

4. Magyarországi világörökségi helyszínek

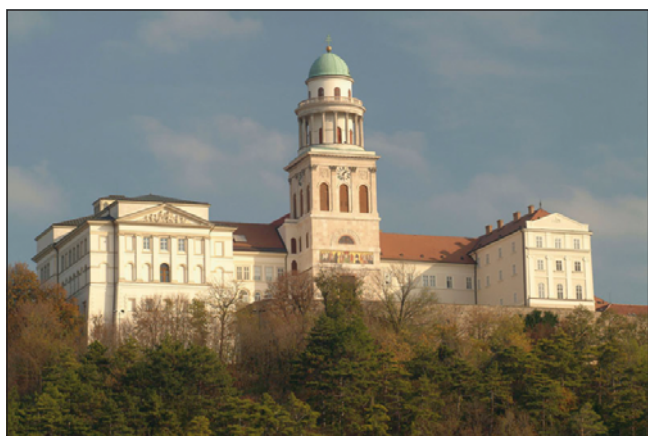
Jelenleg az alábbi nyolc magyarországi helyszín szerepel a Világörökségi Listán (zárójelben a felvétel évszáma):

- Budapest – a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrassy út (kulturális/1987),

- Hollókő-Ófalu és környezete (kulturális/1987),
- Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (természeti/1995),
- Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (kulturális/1996),
- A Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszta (kulturális/1999),
- Pécs (Sopianae) ókeresztény temetője (kulturális/2000),
- A Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj (kulturális/2001),
- A Tokaji történelmi borvidék kultúrtáj (kulturális/2002).

Várományosi helyszíneként Magyarországon ma 10 helyszínt/értéket tartunk nyilván [27/2015. (VI. 2.) MVM-rendelet]:

- A római birodalom határai – A dunai limes magyarországi szakasza, Ripa Pannonica
- Lechner Ödön független, premodern építésze
- Esztergom és Visegrád középkori magyar királyi központok,
- Balaton-felvidéki kultúrtáj,
- Magyarországi tájházak hálózata,
- A Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok,
- Felső-Tisza-vidéki fa harangtornyok,
- A Komárom/Komarnoi erődrendszer a Duna és a Vág folyók összefolyásánál - Az erődrendszer magyarországi elemei: Monostori Erőd, Csillag Erőd, Igmándi Erőd,
- A budai termálkarszt barlangrendszerei,
- Ipolytarnóci őselőhely.

Pannonhalma és Hollókő (fotó: vilagorokseg.hu)

5. Romániai világörökségi helyszínek

Jelenleg az alábbi hét romániai helyszín szerepel a Világörökségi Listán (zárójelben a felvétel évszáma):

- A Duna-delta (természeti/1991)
- Észak-Moldávia templomai (kulturális/1993)
- A román kori Dácia erődítményei a Szászvárosi-havasokban (kulturális/1999)
- Segesvár történelmi központja (kulturális/1999)
- A Horezu-kolostor (kulturális/1993)
- Erdély erődtemplomos falvai (kulturális/1993)
- Máramaros fatemplomai (kulturális/1999)

6. A földméréssel kapcsolatos világörökségi helyszínek

6.1. Selmecbánya történelmi városa és műszaki öröksége

Selmecbánya (szlovák nevén Banská Štiavnica, német nevén Schemnitz) a műszaki haladás fellegvára volt. Olyan történelmi jelentőségű és nemzetközi hatású eseményeknek volt a színhelye, mint a világ első nemzetközi tudományos konferenciája, az első nemzetközi tudományos szakegyesület (Societat der Bergbau-Kunde) megalapítása, az első műszaki felsőoktatási tanintézet megalapítása. Innen vált ismertté számos műszaki újítás, és

itt tanultak műszaki nagyjaink közül jó néhányan.

A város történetének szinte minden fontos eseménye a bányászat-hoz és kohászathoz kapcsolódik. A hagyomány szerint már a régi rómaiak is bányásztak itt, és Szent István első magyar király is selmeci ezüsből verette dénárjait. Az első írásos emlék 1217-ből való. II. András (1205–1235) Tirolból és Tübingiából telepített ide bányamunkásokat. A tatárjáráskor feldúlták a várost és bányáit. IV. Béla királyi kiváltságokat, Luxemburgi Zsigmond király vámmentességet adományozott a városnak. A híres XIII. századi Selmeci Jogkönyv a város helyi jogszokásait (örökösödés, pénzügyek, büntetőügyek) tartalmazza. A település előkelő jogállását, szabad királyi város voltát tükrözi a város címere a várfallal, toronnyal, bányászkalapáccsal és a mindezt két oldalról közrefogó gyíkokkal (a bányászbabonák szerint a kincsek őrzőivel). A bányász-képzésről szóló első adatok 1605-ből származnak. 1735. július 12-én a bécsi udvari kamara rendeletével megalakult a selmecbányai bányásziskola (Bergschule), elsőként Európában. Az ezüst- és aranybányászat ebben az időben élte fénykorát. 1740-ben több mint 680 kg arany és 26 000 kg ezüst volt itt az évi termelés, hatszor annyi, mint Erdélyben.

1993. december 11-én az UNESCO a történelmi Selmecbányát műszaki emlékeivel együtt a világörökség részévé nyilvánította.

Selmecbánya (a szerző felvétele)

6.2. A Struve geodéziai ív

A Földről már az 1500-as években bebizonyosodott, hogy gömb alakú, Isaac Newton pedig az 1600-as években utalt rá, hogy ez a gömb a „sarkoknál” kissé lapos. A következő évszázadban Lappföldre és Peruba küldött mérő-csoportok bebizonyították e teória helyességét.

Friedrich Georg Wilhelm von Struve (1793–1864, német–orosz csillagász, földmérő) elhatározta, hogy háromszögeléssel pontosan meghatározza a Föld nagyságát, formáját és lapultságát. A mérési munkálatokat 1816-ban kezdték el, és majdnem negyven évvel később, 1855-ben fejezték be. A geodéziai ív a Fekete-tengertől a Jeges-tengerig terjed. 2820 km-en keresztül tíz országon ível át, 258 háromszögből és eredetileg 265 pontból állt.

A pontok közül a 34 legjobb állapotú, kultúrtörténeti szempontból legértékesebbeket választották ki védelem alá helyezendőnek. A vonal legészakibb pontja Norvégiában, Hammerfest közelében van, a legdélibb pedig Ukrajnában a Fekete-tenger partján található.

A Struve geodéziai ív vázlata és alappont Hammerfest tengerpartján (fotó: UNESCO WHC)

Struve és csapata mérési módszerként háromszögelést és csillagászati helymeghatározást használt. A mérések kimutatták, hogy 1 meridiánfokhoz tartozó ív hosszúsága a Fekete-tengernél kb. 400 méterrel rövidebb, mint a Jeges-tengernél. Struve mérési eredményei meglepően pontosak még mai szemmel nézve is, a mérési és számítási eredményeket több tudományos munkához is felhasználták, a későbbiekben pedig példaként szolgált a háromszögelési technológia fejlesztésében is.

A Struve geodéziai ív világörökséggé nyilvánításával 2005-ben egy olyan tudománytechnikai helyszín került a listára, amelynek felvételét tíz ország (Norvégia, Svédország, Finnország, Oroszország, Észtország, Litvánia, Lettország, Fehéroroszország, Moldova és Ukrajna) együttesen kérte. A geodéziai ív volt az első ilyen sok országot érintő világörökség, láncolata láthatatlanul köt egymáshoz tíz országot.

7. „Határok és határjelek” – az osztrák kezdeményezés

Az UNESCO javaslatára az ICOMOS 2005-ben szakított azzal a korábbi merev álláspontjával, miszerint az „kulturális és természeti örökség” fogalmába csak a klasszikus építészeti, műemléki, városi és természeti értékek férnek be. A fogalmat kiterjesztette az ipari és technológiai műemlékekre, az ipari design, valamint a közlekedés, a szállítás, az utak, a hidak, a vízellátás, a szennyvízkezelés és a kommunikáció létesítményeire is. Ez pontosan tükrözte a modern kor UNESCO-jának célkitűzéseit. Ez a kiterjesztés tette lehetővé, hogy 2005-ben a már fent említett Struve geodéziai ív legyen az első világörökség a geodézia szakterületéről.

Az osztrák földmérő kollégáktól már régen is többször hallottam az alábbi két mondást: „A határkövek a történelemtől mesélnek.” és „A határkő: a jog megkövesedett bizonyossága.” Mind az első mondat, mind a második tényleg nagyon kifejező. Valóban, egy határkő eredetének, történetének, elhelyezésének, okiratokban való megjelenésének vizsgálata során nagyon sok történelmi adattal találkozunk, a határkő pedig

Alappont a Hochsalm csúcsán Scharnstein közelében (fotó: Heinz König)

a természetben valóban „mutatja a jogot”: bizonyítja, hogy egy földtulajdon/birtok meddig tart, meddig gyakorolhatja a birtokos a jogait.

A geodéziai jelek, alappontok hálózata alapuló határvonalak és határkövek a valóságban „felosztják a Földet”: országokra, megyékre, községekre, parcellákra. A geodézia, mint szakma megállapítja és rögzíti ezeket a felosztásokat, a természetben ugyanakkor határkövekkel mutatja meg az embereknek, hogy az általuk művelt termőföldek, erdők, utak határa meddig tart, mekkora az a terület, amelyhez jogaik és kötelezettségeik kapcsolódnak. Ennek tudása, ismerete nélkül nem lehetséges sem a föld használata, sem a területek rendezése, adás-vétele, de jogi nyilvántartása sem. A nyilvántartott és jól dokumentált határvonalaknak és a határköveknek nagy jelentősége van az emberek és népek nyugodt, békés és kölcsönösen jól működő együttélése során is.

Az Osztrák Földmérési és Térinformatikai Társaság (OVG) 2013 nyarán kezdeményezte egy nemzetközi összefogás megteremtését. Ennek kezdeteként felállították az osztrák szakértői munkacsoportot Prof. Peter Waldhäusl vezetésével. A kezdeményezést a CLGE (Európai Földmérők Tanácsa) is támogathatónak találta. Az osztrák kollégák részletes tájékoztatást adtak a kezdeményezésről a 2015. szeptemberi Tajvani

ISPRS-szimpoziumon is. Az osztrák munkacsoport 2016 őszére már egy konkrét „idővonalat” állított fel, amihez a csatlakozó országok igazodni tudnak. A javasolt „Határok és határjelek” projekt az UNESCO által előírt minden alapvető követelménynek megfelel, felvétele a Világörökségi Listára támogatásra találhat.

Az osztrák várományosi jegyzékbe olyan, a földméréshez, térképezéshez, kataszterhez kapcsolódó helyszíneket/objektumokat/értékeket vettek fel, mint például a Hochsalm csúcsán lévő háromszögelési pont 1811-ből (első katonai felmérés alappontja), Joseph Liesganig, az első tudományos háromszögelés osztrák vezetőjének meridiánoszlopa Bécsújhelyen 1762-ből, vagy az egykori bécsi Katonaföldrajzi Intézet (MGI) épülete Bécsben (épült 1840–1842 között).

8. Magyarország csatlakozása a kezdeményezéshez, a javasolt helyszínek

A magyar fél nagy örömmel fogadta az osztrák felkérést, hogy csatlakozzunk a programhoz, ezzel is hangsúlyozva a földmérő szakma jelentőségét a közvélemény számára. A nemzeti összefogás első lépéseként a Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési és Társaság (MFTTT) 2017 februárjában megkereste hivatalunkat, mint

A gellérthegyi Citadellában lévő vetületi kezdőpont és a „B” határjel a Fertő tóban (a szerző felvételei)

A nadapi szintezési főalappont és a magyar-osztrák-szlovén hármashatárjel (a szerző felvételei)

országos földmérési és térinformatikai államigazgatási szervet, hogy állítsuk fel a magyar munkabizottságot a szakmai anyagok előkészítése, a belső állami egyeztetések megkezdése érdekében. Budapest Főváros Kormányhivatalának vezetője dr. György István kormány megbízott úr 2017. március 18-án alá írta a szándéknyilatkozatot.

Szakmai megbeszéléseinket követően, elsőként négy értéket javasoltunk felvenni a magyar várományosi listára:

- a Nadap településen lévő szintezési ősjegy (magassági főalappontot),
- a budapesti sztereografikus vetületi rendszer „Gellérthegy” nevű kezdőpontját,
- a magyar-osztrák államhatár „B” szakzhatárjelét (Fertő tó),
- Magyarország, Ausztria és Szlovénia államhatárainak találkozási pontját jelölő hármashatárjel.

A MFTTT Intézőbizottsága 2017. április 7-i ülésén megalakította a magyar

szakértői munkacsoportot. A munkacsoport vezetője Iván Gyula, tagjai: dr. Ádám József, dr. Busics György, Busics Imre, Csizmadia Mihályné, Fényes Diána, Hodobay-Böröcz András, Homolya András, dr. Mihalik József, Sándor József, Szilvay Gergely és Varga Norbert.

Irodalom

Az UNESCO hivatalos honlapja (<http://en.unesco.org/>)

Az UNESCO Világörökség honlapja (<http://whc.unesco.org/>)

UNESCO World Heritage Centre – Struve Geodetic Arc – <http://whc.unesco.org/en/list/1187>

Mercsek Péter: Struve földmérő vonal (Eséstűske, 2012. április 9.)

Világörökség Magyarországon honlap (egykori Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ) <http://www.vilagorokseg.hu/>

CLGE Newsletter January / February 2014

Waldhäusl, P. – König, H. – Mansberger, R. Boundaries and Boundary Marks Substantive Cultural Heritage of Extensive Importance (25th International CIPA Symposium 2015, Taipei, Taiwan)

Summary

“Boundaries and Boundary Marks” Nomination for the UNESCO World Heritage List

The presentation shows the creation of UNESCO, the international and Hungarian history of World Heritage program. It follows the nomination process, as an important historical or natural monuments are added to the World Heritage list. The presentation presents the world heritage sites that are related to the surveying and the "Boundaries and Boundary Marks" project by the Austrian surveyors.

Varga Norbert
jogi szakokleveles
földmérő mérnök

BFKH, Földmérési, Távérzékelési
és Földhivatali Főosztály
varga.norbert@bfkh.gov.hu